

ՖՐԵՏԵՐԻԺ ՖԷՅՏԻ Մեծարժեք Հայագետը

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ ոսկեդնիկ լեզուին սպասարկողներուն հոյլին մէջէն, 1985էն ասդին, Հայ Սփիւռքի տարածքին չիջեցան հաւատաւոր եւ տաղանդաւոր գրիչներ (ի մէջ ալ լոյց Կարոյ Փոլատեան, Սիմոն Սիմոնեան, Անդրանիկ Ծառուկեան, Հրաչ Քաջարեան, [Ալֆոնս] Արմէն Դարեան եւ Մուշեղ Իշխան) :

Նաեւ Ֆրետերիք Ֆէյտի, հայագիր հայագէտը, իր մահկանացուն կնքեց 11 Մայիս 1991ին : Անոր կեանքը, իր սկզբնական շրջանին, ընթացաւ Հայ Գրողներու ճակատագրով : ունեցաւ դժուար պատանդութիւն մը, հետեւանք՝ նիւթական նեղ պայմաններուն, որոնք 5 տարիներ ընդհատեցին անոր ուսումնական ընթացքը :

Ան ծնած էր 1908ին : 16 տարեկանին, դիւթուած էր արդէն Շամփոլիոնի գիւտով, եգիպտական բեւեռագրերը վերլուծելու առնչութեամբ : Իսկ Հայագի-

տութիւնը որպէս մասնագիտութիւն ընդգրկելու հարցին մէջ, դիպուած մը խաղաց ճակատագրականօրէն վճռական դեր :

16 տարեկանին, Ֆէյտի վայելած էր պարկեշտ հայ ընտանիքի մը դրացնութիւնը : Ժամանակ մը ետք, հայ ընտանիքը հեռացաւ այդ թաղէն : Սակայն մեկնումի պահուն, տան մէջ մոռցաւ երկու հայերէն գիրք : մին՝ Յ. Գազանճեանի «Քերականութեան Առաջին Ընթացք»ը, միւսը՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի «Ֆրանսերէն-Հայերէն» փոքր բառարանը :

Եւ ահա՛ այդ ուշիմ պատանին, Ֆրետերիք Ֆէյտի, այդ բառգիրքին օգնութեամբ յաջողեցաւ կարդալ հայերէն լեզուն եւ Յ. Գազանճեանի «Քերականութիւն»ը :

Իր հայագիտական կոչումին սկզբնական եւ մեծագոյն սատարը հանդիսացաւ ուսուցչապետ Կրանսէյն Տ'Օդրիվ (Gransaignes

d'Hauterives): Մեծ Զանքերէ ետք, յաջողեցաւ 1930ին Ֆրանսերէն լեզուի ուսուցիչ նշանակւիլ Սելրի Մուրատ Ռաֆայէլեան Վարժարանի մէջ: Հոն, զուգահեռաբար իր ուսուցչական ասպարէզին, հետեւեցաւ «Արեւելեան Լեզուներու Վարժարան»ի դասընթացքներուն, աշակերտելով հռչակաւոր հայագէտ Ֆրետերիք Մաքլէրին: Նոյն ատեն, արձանագրուեցաւ Institut Catholique, ուր կը դասախօսէր Հայր Մարիէս: Միանգամայն հետեւեցաւ Ecole des Hautes Etudesի մեծահամբաւ հայագէտ Մէյէի դասախօսութիւններուն:

Մաքլէր եւ Մէյէ մեծարժէք երկու հայագէտները, 1919ին, միասնաբար հիմնած էին «Հայագիտական Ընկերութիւն»ը: 1920ին, դարձեալ միասնաբար, ըստեղծած եւ խմբագրած էին Revue des Etudes Arméniennesը, որ տարիներով բարերար ժամադրավայրը եղաւ Եւրոպայի բոլոր հայագէտներու հայագիտական յօդւածներուն:

Մէյէ աշակերտը եղած էր մեծանուն Հայր Յ. Տաշեանի: Մէյէն վերջնականապէս ճշդեց Հայոց Լեզուին հնդեւրոպական ընտանիքին պատկանիլը, որպէս անոր առանձնայատուկ ճիւղաւորումը:

«Արեւելեան Լեզուներու Վարժարան»ը հիմնադրուած էր 1798ին, Ֆրանսական Յեղափոխութեան Directoireին կողմէ: Նոյն տարին, Զօրավար Նափոլէոն Պո-

նափարթի անձնական պահանջին վրայ, Հայերէն Լեզուի Ամբիոն մըն ալ բացուեցաւ Վարժարանին յարակից:

Ֆ. Ֆէյտի «Հայերէն Լեզուի Ամբիոն»ին ութերորդ վարիչը եղաւ եւ 28 տարի անընդհատ վարեց սոյն պաշտօնը (1949-1977):

Մինչայդ, ան հետեւեցաւ «Արեւելեան Լեզուներու Վարժարան»ի դասընթացքներուն երկու տարի: Ապա պաշտօնի կանչուեցաւ Վենետիկի Միսիթարեան Հայրերուն մօտ (1933-1936): Ան ինքզինք համեստաբար կը դաւանէր Միսիթարեանի «աշակերտ»: 1937ին, «Ս. Ղազարու Կաճառ»ի անդամ ընդունուեցաւ:

Իր հայերէն լեզուով առաջին հրապարակային դասախօսութիւնը տուաւ Փարիզի մէջ, 1937ին, Հեթում Պատմիչի մասին:

Հակառակ Բ. Աշխարհամարտին ստեղծած դժուարին կացութեան, Ֆէյտի յաջողեցաւ աւարտել Սորպոնի համալսարանը 1941ին, որմէ ետք՝ մտաւ «Գիտական Հետազօտութեանց Կեդրոն»ը, ուր մինչեւ 1949 նուիրեցաւ գիտախուզական աշխատանքներու՝ Հայ Գրականութեան եւ Հայոց Պատմութեան մարզերէն ներս:

1949ին, ստանձնեց «Արեւելեան Լեզուներու Վարժարան»ի եւ Սորպոնի «Հայկական Բաժին»ի Վարչութիւնը (լեզուներու եւ քաղաքակրթութեան բաժին), զոր պահեց մինչեւ 1977:

Ունեցաւ բազմաթիւ մեծարժէք աշակերտներ, որոնցմէ փրոֆ. Շարլ Տովսէթ եւ Նինա Կարսոյեան, ինչպէս նաեւ Յիսուսեան Միաբանութեան ներկայ ընդհ. Մեծաւոր Հայր. Հ. Քովսէնյան: Անոնցմէ էր նաեւ փրոֆ. Ժան Փիէր Մահէ, որ զինք փոխարինեց որպէս վարիչ «Հայագիտական Ամբիոն»ին եւ որպէս գլխաւոր խմբագիր *Revue des Etudes Arméniennes*ի:

1973ին, փրոֆ. Ֆ. Ֆէյտի արժանացաւ Ֆրանսական պետութեան *Docteur es-Lettres et Sciences Humaines* տիտղոսին:

*

Ֆէյտի ունեցաւ ստեղծագործական, թարգմանչական եւ գիտական բեղուն կեանք, նուիրւած՝ Հայ Աշխարհին եւ Հայ Մըշակոյթին: Իր լոյս ընծայած առաջին գործը եղաւ Հայոց Լեզուի Քերականութիւն Արեւմտեան Աշխարհաբարի (1935): Յաջորդաբար հրատարակեց Հայոց Լեզուի Ձեռնարկ Արդի Արեւմտաեայերէնի (1948, վերատեսութեամբ վերհրատարակուած 1969ին): Սոյն աշխատասիրութիւնները խարիսխ ծառայեցին ժամանակակից հայերէնի ուսումնասիրութեան:

1957ին, լուրջ եւ հիմնաւորւած գրական վերլուծութեան ենթարկեց «Հայ Ժողովրդական Բանահիւսութիւնը» (Հայ Ժողովրդական Դիւցազնավէպը):

Նոյն շրջանին, պատմագիտական ուսումնասիրութիւն մը նուիրեց Փաւստոս Բիւզանդի «Հայոց Պատմութիւն» գրքին առնչութեամբ: 1960ին, լոյս տեսան Յակոբ Պարոնեանի, Երուանդ Օտեանի, Վարուժանի եւ Ա. Չոպանեանի նուիրուած ուսումնասիրութիւններ: 1961ին, Ե. Օտեանի «Ընկեր Փանջունի, Առաքելութիւն ի Մալլվար» գիրքը ֆրանսերէնի թարգմանեց, զայն նկատելով երկ մը, որուն նմանը գոյութիւն չունի եւրոպական գրականութեան մէջ:

1964ին, գրեց «Խոհեր Մեսրոպի Այբուբենի Մասին», զոր վերամշակեց 1982ին: Այս գործը խոր վերլուծումէ կ'անցընէր Ե. դարու հայկական քաղաքականութիւնը, գնահատանքի մեծ բաժին տալով Մեսրոպ Մաշտոցին:

1964ին, լոյս տեսաւ David de Sassoun, Սասունցի Դաւիթի համահաւաք բնագրին թարգմանութիւնը, որ նոյն տարին UNESCOի «Դիւցազնավէպերու Մըրցանք»ին մասնակցեցաւ եւ ստացաւ պատուոյ առաջին տեղը եւ արժանացաւ հրատարակութեան UNESCOի ծախքերով: Այս դիւցազնավէպին գիտահետախուզութիւնը Ֆէյտիին համար ճանապարհ բացաւ հայկական դաւառաբարբառներու ուսումնասիրութեան, նոր լոյս սփռելով Հայ Դիւցաբանութեան եւ Հայ

Մշակույթին բազմաթիւ կէտերուն շուրջ: Նոյն առիթով, Ֆէյտի մեծ թիւով աշխատասիրութիւններ պատրաստեց Հայկական բարբառներու վերաբերեալ, որոնք փաստեցին Հայ բարբառներու գոյութիւնը Հայերէնի մէջ եղարէն ալ առաջ:

1976ին, լոյս տեսաւ փրոֆ. Ֆէյտիի «Դասական Հայերէնի Հոլովման Համակարգը» գործը: 1986ին, Վենետիկի մէջ հրատարակուեցաւ *Amulettes de l'Arménie Chrétienne* (Բուժականքներ Քրիստոնեայ Հայաստանի) գործը, որուն մասին ժան Փիէր Մահէ կը գրէր. «Կարելոր գործ մը, որ պարտադրաբար կը հետաքրքրէ ոչ միայն Հայագիտութեամբ զբաղողները, այլ նաեւ քրիստոնեայ Արեւելքի մասին ուսումնասէրները»:

Հայագիտական մարգէն ներս քիչ մը ամէն նիւթ շօշափած այս գիտնականը հետաքրքրուած է նոյնիսկ Միջին Դարուն գոյութիւն ունեցած Հայերէն ձեռագրի մը ճակատագրով, որ մեզի հասած է եբրայերէն եւ այլ անվաւեր ձեռագրերու առընթեր: Ան կը վերաբերի «Մոգը եւ Ս. Յուստինէ կոյսը» գրոյցին, որուն լատիներէն թարգմանութենէն ծնունդ առած է «Փառութի»ի առասպելը, որ օգտագործուեցաւ Կէօթէի կողմէ:

Փրոֆ. Ֆէյտի քանիցս Հայաստան հրաւիրուած է մասնակցելու Հայագիտական Համագումարներու

ընդ կամ սեմինարներու: Փրոֆ. ժան Փիէր Մահէ այս մասին կը գրէ հետեւեալը. «1985ին, Հայ Արուեստի Միջազգային 6-րդ Համագումարին առիթով, մեզ երեւանէն շրջապտոյտի տարին Սիւնիք, Նորավանքէն մինչեւ Գլաձոր: Հիւրընկալ զոյգեր, ֆուլկլորական տարազներով, մեզ կը դիմաւորէին Եղէգնաձորի մուտքին, մեզի հրամցնելով աւանդական աղուհացը: Համագումարին մասնակցող Հայ թէ եւրոպացի մարզիկ, անակնկալի եկած այս հիւրասիրութեան ձեւէն ու չգիտնալով ինչ ընել, կայնած էին շուարած: Անմիջապէս պրն. Ֆէյտի, ամենաբնական շարժումով յառաջացաւ աղուհաց հրամցնող տարազաւոր զոյգին, հրամցուած հացէն պատառ մը փրցուց, աղի մէջ թաթխեց ու բերանը տարաւ: Ապա, հակառակ իր յառաջացած տարիքին, մասնակցեցաւ գիւղացիներու շուրջպարին»:

Նոյն ժան Փիէր Մահէն կը պատմէ, թէ Հայաստան հրաւիրուած միջազգային Հայագէտները Մոսկուա կը հաւաքուէին, Երեւան չմեկնած խմբովին: Մոսկուայի մէջ զանազան ազգերու պատկանող այդ գիտնականները չէին գիտեր ինչ լեզուով խօսիլ իրարու հետ. հոն կային ամերիկացիներ, պելճիքացիներ, ֆերանսացիներ, անգլիացիներ, քանատացիներ, հունգարացիներ, պուլկարներ ու երբեմն ալ

մոնկոլներ: Որպէս լուծում, պրն. Ֆէյտի եւ Ճէյմս Բասըլ բոլոր գիտնականներուն հետ սկսան հայերէն խօսիլ ու ասիկա այնուհետէ սովորութիւն դարձաւ: Ու ժան Փիէր Մահէ կ'եզրակացնէ. «Անցեալ դարուն ո՞վ պիտի երեւակայէր, թէ միջազգային հայագէտներ իրարու հետ միայն հայերէն պիտի խօսէին»:

*

Ֆրետերիք Ֆէյտի լեզուաբանական գիտութեան գաղաթին հասած հեղինակութիւն մըն էր, միանգամայն կը մնար ամենահամեստ մարդը:

Ան եղաւ ամենաբուռն սիրահարը մեր լեզուին, եղաւ ամենաքաջ փողահարը մեր Մշակոյթի յատկանիշներուն: Մեր լեզուն սիրեց իր մայրենի լեզուին առնթեր ու զայն գործածեց ամենայն ճշգրտութեամբ եւ բծախնդրութեամբ:

Ինծի համար անմոռանալի յիշատակ կը մնան անոր զոյգ ելոյթները Մոնթրէալի մէջ, մօտ ութ տարի առաջ: Առաջին ելոյթը տուաւ հայերէն լեզուով ու հմայեց հայ զանգուածը: Իսկ երկրորդը՝ Ֆրանսերէն լեզուով, Մոնթրէալի Համալսարանի մեծ սրահին մէջ:

Իբրեւ մուտք իր դասախօսութեան, ան այսպէս սկսաւ տառացիօրէն. «Ես իմ երկիրը սիրող եւ իմ լեզուն պաշտող ֆրանսացի մըն եմ: Սակայն երկրիս եւ մայ-

րենի լեզուիս հանդէպ իմ մեծ սէրերը արգելք չեն ինծի սիրելունա եւ այլ գեղեցկութիւններ եւ այլ մեծութիւններ: Ես սիրեցի եւ փարեցայ հայերէն լեզուին, որ իր փոթորկոտ քաղաքական ելեւէջներուն ընդմէջէն իսկ, յաջողեցաւ ամէն անգամ նոր բերքով մը ճոխացնել իր Մշակոյթը: Անոր բառակերտումի, մանաւանդ բարդաբանութեան հազուագիւտ կարողութիւնը իրենց առջեւ բառային զանձարանին դուռը միշտ բաց կը պահէ ճոխացումի համար: Լեզու մը՝ հնագոյններէն եւ սակայն ամենաճկուններէն: Վերջապէս լեզու մը՝ ատակ աղօթքի, սիրոյ եւ դիւցազներգութեան քերթողական ճախրանքներու»:

Ան իրօք եղաւ դեսպանը Հայ Մշակոյթին եւ զայն պանծացուց յաջող կերպով յաշտ աշխարհի: Իր դէմքին մարդընկալ արտայայտութեամբ, ան հայ անուան շուրջ յարգանքի եւ համակրանքի «մագնիսական դաշտ» մը ստեղծեց ամէնուր, հոն ուր իր խօսքը կամ գիրը հասաւ: Անոր «հանդէսներու» մէջ հրատարակած եւրոպական եւ այլ լեզուներով գիտական յօդուածները «քաղաքական յուշագրերէ» աւելին պատեցին հայ անունին, իրենց ստեղծած համակրանքի մթնոլորտով:

Փրոֆ. ժան Փիէր Մահէ, իր ուսուցչին՝ Ֆրետերիք Ֆէյտիի

մահուան առիթով *Le Monde* թերթին Յունիս 1991 համարով ստորագրած է վկայութիւն մը *Frédéric Feydit, un grand spécialiste de l'Arménie* վերտառութեամբ, զոր կը փակէ հետեւեալ նախադասութիւնով. — «Ֆրետերիք Ֆէյտի հռչակաւոր էր ամբողջ աշխարհի Հայերուն մօտ, որոնք զինք կը համարեն իրենց Մշակոյթին մեծագոյն ֆրանսախօս ճանաչողութիւն ունեցողը»:

Ֆէյտի հաւատարմօրէն սիրեց Հայ ժողովուրդը, սիրեց Հայ Միտքը եւ իր մայրենի լեզուին չափ սիրեց մեր ոսկեղնիկը:

Թող այդ «Հայացած» ֆրանսացի Ֆրետերիք Ֆէյտի յիշատակը անթառամ մնայ Հայ Դպրութեանց Ոսկեմատենին մէջ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ
16 Յուլիս 91, Պէյրութ

ԾԱՆՕԹ.—

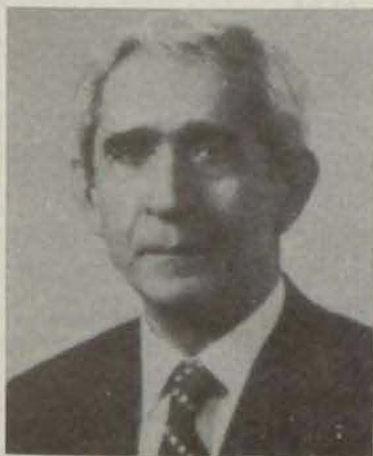
Այս յօդուածին համար օգտագործուած են:

Հայկական Սով. Հանրագիտարանը, ֆրանսական LAROUSSE, Le Monde, ՆՈՐ ՕՐ Քերթը, Անճնական յուշեր:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ Ս. ԳԱՒՈՒՔՃԵԱՆ (1908 - 1988)

Մարտիրոս Սարգիսի Գաւուքճեան ծնած է Նիկիթէ, 1908ի Օգոստոսի 8ին: 1934ին աւարտած է Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի ճարտարապետական բաժանմունքի ընթացքը՝ ստանալով ճարտարապետութեան վրկայականը: 1941-1946ին, եղած է Մուսուլի (Իրաք) քաղաքապետարանի գլխաւոր ճարտարապետը:

Մ. Գաւուքճեանի գլխաւոր յատկագիծերով կառուցուած են Մուսուլի եւ շարք մը այլ քաղաքներու արուարձանները:

Ան Հանդիսացաւ Իրաքի «Ու-Հայաստանի Բարեկամներու Ընկերակցութեան» հիմնադիրներէն մէկը եւ անոր առաջին քարտուղարը:

1947ին, Հայրենադարձուելով՝ հաստատուեցաւ Երեւան, ուր պաշտօնի կոչուեցաւ «Հանրապետական Նախագծային Ինստիտուտ»ին մէջ, իսկ 1951էն՝ «Հայարդնախագիծ» հիմնարկին մէջ, որպէս նախագիծի գլխաւոր ճարտարապետ:

1947-1979 թուականներուն մասնակցեցաւ Հայաստանի վերաշինութեան գործին, եւ իր նախագծերով՝ Երեւանի եւ Հանրապետութեան միւս քաղաքներուն մէջ կառուցուեցան բազմաթիւ արդիւնաբերական, հասարակական ու բնակելի շէնքեր եւ համալիրներ: Իր անբասիր աշխատանքներուն համար, Մ. Գաւուրճեան 1972ին արժանացաւ ՀՍՍՀ Վաստակաւոր Ճարտարապետի կոչումին:

1979ին, ընտանեկան պատճառներով, մեկնեցաւ Քանաւատայի Մոնթրէալ քաղաքը:

Մասնագիտութեամբ ճարտարապետ, Մ. Գաւուրճեան զբաղեցաւ նաեւ գիտական-տեսական հետազոտութեամբ: Ուսումնասիրելով Մերձաւոր Արեւելքի հին ժողովուրդներու (Սումերի, Աքքատի, Ասորեստանի եւ Ուրարտուի) եւ յատկապէս հայ ժողովուրդի հնագոյն շրջանի պատմութիւնը, հանդէս եկաւ որպէս

հմուտ պատմաբան-հնագէտ:

Հայաստանի եւ Սփիւռքի մամուլին մէջ իր ստորագրած հայագիտական ուրարտագիտական յօդուածներէն անկախ, առանձին հատորով հրատարակեց «Արմէն եւ Հայ Անունների Մագումը եւ Ուրարտուն» (Պէյրուի 1973), «Հայ ժողովուրդի ծագումը» (Մոնթրէալ 1982) եւ «Արմենիա, Սուբարտու եւ Սումեր-Հնդեւրոպական Հայրենիքը եւ Հին Միջագետքը» (Անգլերէն, Մոնթրէալ 1983) մենագրութիւնները:

Մ. Գաւուրճեան մահացաւ 1988ի Օգոստոսի 7ին, Մոնթրէալ:

Ա. ԹՈՓԱԼԵԱՆ

ԶՈՆ Ս. ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ (1929 - 1985)

Զոն Սահակի Կիրակոսեան ծընած է Երեւան, 1929ի Մայիսի 6ին:

Նախնական եւ միջնակարգ ուսումը աւարտելէ ետք, հետեւած է Երեւանի Պետական Համալսարանի Միջազգային Յարաբերութիւններու Բաժանմունքի (Ֆակուլտէտի) դասընթացքներուն՝ շրջանաւարտ ըլլալով 1951ին: 1954ին աւարտած է ՍՍՀՄ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան հիմնարկին (ինստիտուտին) ասպիրանտուրան՝ պաշտպանելով թեկնածուական թէզը: 1966ին յաջողութեամբ պաշտպանած է դոկտորական աւարտաճառը՝ ստանալով Պատմական Գիտութիւններու Դոկտորի աստիճան: 1969ին ան արժանացած է փրոֆեսորի կոչումին:

1962-1965ին Խ. Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի պրոպագանդայի եւ ագիտացիայի բաժնին մէջ պաշտօնի կոչուած է իրբել բաժնի վարիչի տեղակալ: 1966-1969ին պաշտօնավարած է Ռատիո-հեռուստատեսութեան Պետական Կոմիտէին մէջ որպէս Կոմիտէի Նախագահ:

1969-1975ին եղած է ՀԿԿ Կենտկոմի Գիտութեան եւ Ուսումնական Հաստատութիւններու բաժնի վարիչ: ՀԿԿ Կենտկոմի անդամ՝ 1966էն սկսեալ: Դասախօսած է Երեւանի Պետական Համալսարանին մէջ: 1975էն մինչեւ իր մահը, ան եղած է Հայաստանի Հանրապետութեան արտաքին գործոց նախարարը: Նախագահն էր ան Խ. Միութիւն-

Արեւելեան Գերմանիա Բարեկամութեան Ընկերութեան Հայկական բաժանմունքին:

Հասարակական ու գիտական իր ծաւալուն գործունէութեան համար, փրոֆ. Ջ. Կիրակոսեան 1971ին պարգեւատրուեցաւ «Աշխատանքային Կարմիր Դրօշ»ի շքանշանով: Արժանացաւ կառավարական բազմաթիւ մետալներու եւ պատուագիրներու:

Հարուստ էր պետական բարձր գիտակցութեան եւ շիտակ բնաւորութեան տէր՝ փրոֆ. Ջ. Կիրակոսեանի պատմագրական եւ դիւանագիտական վաստակը: Անոր պատմագիտական գործունէութիւնը նուիրուած էր Հայ ժողովրդի, միջազգային յարաբերութիւններու, Արեւելքի ժողովուրդներու նոր եւ նորագոյն պատմութեան հարցերուն:

Պատմաբան եւ միջազգայնագէտ Ջ. Կիրակոսեանի հայ պատմագրութեան բերած մեծագոյն նպաստներէն մէկը կը հանդիսանայ անոր՝ Հայկական Հարցի պատմութեան, Հայ Դատին նուիրուած եւ թրքական «պատմագիտութեան» նորագոյն խեղաթիւրումները մերկացնող շարք մը արժէքաւոր աշխատութիւնները: Մեծանուն հայ պատմաբանը կազմեր եւ խմբագրեր է «Հայաստանը Միջազգային Դիւանագիտութեան եւ Սովետական Արտաքին Քաղաքականութեան Փաստաթղթերում. 1828-1923 թ.» մե-

ծարժէք ժողովածուն (Երեւան, 1972 թ.):

Առանձին հատորներով լոյս տեսած են փրոֆ. Զ. Կիրակոսեանի աշխատութիւնները. «Առաջին Համաշխարհային Պատերազմը եւ Արեւմտահայութիւն», (Երեւան, 1967 թ.), «Անգլիական Միջամտութիւնը Իրանում, 1918-1921 թ.», (Ռուսերէն, Մոսկուա, 1954), «Արեւմտեան Հայաստանը Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի Տարիներին» (Ռուսերէն, Երեւան, 1971), «Պուրժուական Դիւանագիտութիւնը եւ Հայաստանը» (2 հատոր, Երեւան, 1978), «Երիտթուրքերը Պատմութեան Դատաստանի Առաջ» (2 հատոր, Երեւան, 1933): Հեղինակի այս վերջին յիշատակուած երկու աշխատութիւնները արժանացած են Հայաստանի Հանրապետութեան 1985ի պետական մրցանակին:

1986ի ամրան, յետմահու՝ հրատարակուեցաւ «Երիտթուրքերը Պատմութեան Դատաստանի Առաջ» Աշխատութեան ռուսերէն մի հատորեակը, ուր ընդգրկուած են նաեւ 1983 եւ 1984 թուականներուն Հայ Դատին հետ առնչւող դէպքերը:

Փրոֆ. Զ. Կիրակոսեան յարգւած եւ գնահատուած հեղինակն է նաեւ գիտական բազմաթիւ յօդուածներու, որոնք լոյս տեսան Հայաստանի, Խ. Միութեան եւ Սփիւռքի թէ՛ գիտական, եւ թէ՛ առօրեայ մամուլին մէջ:

Զ. Ս. Կիրակոսեան մահացաւ 1985 թ.ի Յունիսի 20ին, Մոսկուա:

Ա. ԹՈՓԱԼԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ Ս. ԱՆԱՍԵԱՆ (1904 - 1988)

Յակոբ Սեդրակի Անասեան ծընած է Էսկիշէհիւր, 1904ի Մայիսի 15ին: Ուսումը ստացած է Վենետիկի Ս. Ղազարի բարձրագոյն վարժարանին մէջ: 1947 թ.ին ներգաղթած է Խ. Հայաստան, հաստատուելով Երեւան: 1947էն պաշտօնի կոչուած է ՀՍՍՀ Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան ինստիտուտին մէջ իբրեւ գիտաշխատող: Յ. Անասեան ամբողջապէս նուիրուած է գիտական աշխատանքի: Ան հանդէս եկած է որպէս հմուտ պատմաբան-աղբիւրագէտ, մատենագէտ ու բանասէր:

Իր գիտական գործունէութեան ընթացքին, Յ. Անասեան ի յայտ բերաւ 17րդ դարու արեւմտահայ ազատագրական շարժումներու մասին նոր փաստեր: Իր հետազոտութեանց գլխաւոր առանցքը դարձնելով 17րդ դարու ազգային-ազատագրական շարժումներն ու լեհ-թրքական յարաբերութիւններու պատմութիւնը՝ հրատարակեց բազմաթիւ յօդուածներ եւ ուսումնասիրութիւն-

ներ: Նշանակալից են Յ. Անաս-
եանի բնագրագիտական հրապա-
րակումները: Ան գիտական շրո-
ջանառութեան մէջ դրաւ Բիւ-
զանդիայի անկման շրջանին եւ
17րդ դարու լեհ-թրքական յարա-
բերութիւններու պատմութեան
վերաբերող հայկական աղբիւր-
ները եւ Վարդան Այգեկցիի «Ար-
մատ Հաւատոյ» երկը: Մ. Նա-
հանգներ արտագաղթելով, այ-
ցելու դասախօս դարձաւ Եւո. Սի-
էլ. էյ. համալսարանի Նարեկա-
ցիի անուան հայագիտական ամ-
բիոնին:

Յ. Անասեանի գրչին կը պատ-
կանին «Հայկական Մատենագի-
տութիւն» (Ա. հատոր, Երեւան,

1959), «Հայկական Աղբիւրներ
Բիւզանդիայի Անկման Մասին
(Երեւան, 1957), «17րդ Դար
Ազատագրական Շարժումները Ա
րեւմտեան Հայաստանում» (Երե-
ւան, 1961), «Յովհաննէս Կամե-
նացի, Պատմութիւն Պատերազ-
մին Խուրինու» (Երեւան, 1964)
«Վարդան Այգեկցին՝ իր նորա-
յայտ երկերի լոյսի տակ» (Վենե-
տիկ, 1969) պատմագիտակա
արժէքաւոր երկերը:

Յ. Ս. Անասեան մահացաւ
1988ի Յունուարի 29ին, Լոս Ան-
ճելըս:

Ա. Հ. ԹՈՓԱԼԵԱ

ՀԵՆՐԻԿ Ս. ՄԱԼԵԱՆ (1925 - 1988)

Հենրիկ Սուրէնի Մալեան ծնած
է Թելաւ (Վրաստան), 1925ի
Սեպտեմբերի 30ին: 1951ին ա-
ւարտեց Երեւանի Գեղարուես-
տա-թատերական ինստիտուտի
բեմադրական բաժանմունքի ըն-
թացքը: 1951-1954ին, բեմադրի-
չի պաշտօն վարեց Արտաշատի,
Կիրովականի, Ղափանի թատ-
րոններուն մէջ:

1953ին, կատարելագործման
համար հետեւեցաւ Մոսկուայի
Թատերարուեստի ինստիտուտին
կից Բարձրագոյն Բեմադրական
դասընթացքներուն: 1954էն՝

«Հայֆիլմ» հիմնարկին (Սթիւ-
տիոյին) մէջ վարեց բեմադրիչի
աշխատանք: 1971էն՝ դասախօս

Երեւանի Պաշտուր Աբովեանի անուան Մանկավարժական Ինստիտուտին մէջ, իսկ 1975էն՝ բեմադրութեան եւ դերասանի վարպետութեան ամբիոնի վարիչ: Մինչեւ իր մահը Հ. Մալեան կը վարէր նաեւ «Հայֆիլմ» սթիւտիոյն կից ստեղծուած Երիտասարդ Դերասաններու Թատրոնի ղեկավարի պաշտօնը:

Բեմադրիչի առաջին ֆիլմերն են. «Նուագախումբի տղաները» (1960, Յ. Մարգարեանի հետ), «Ճանապարհ դէպի Կրկէս» (1963, Լ. Իսահակեանի հետ), «Մսիոյ ժակը եւ ուրիշները» (1964 թ.):

Իր լաւագոյն ֆիլմերն են. «Եռանկիւնի» (1967), «Մենք ենք, Մեր Սարերը» (1969), «Հայրիկ» (1972), «Նահապետ» (1977), «Կտոր մը երկինք» (1980): Անոր ֆիլմերը արժանացած են թէ՛ Համամիութենական եւ թէ՛ արտասահմանեան բազմաթիւ մրցանակներու: 1975ին «Եռանկիւնի» ֆիլմը արժանացաւ ՀՍՍՀ պետական մրցանակին:

1975ին Հ. Մալեան ստացաւ ՀՍՍՀ Ժողովրդական արտիստի կոչում: Ան պարգեւատրուած էր «Պատուոյ Նշան» շքանշանով:

Հ. Մալեան մահացաւ 1988ի Մարտի 16ին, Երեւան:

Ա. Հ. ԹՈՓԱԼԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ (1909 - 198)

Վարդան Արամի Պարսամեան ծնած է Արգական (ՀՍՍՀի Հրազդանի շրջան), 1909ի Հոկտեմբերի 15ին: 1931ին աւարտեց Երեւանի Պետական Համալսարանի Պատմագրական բաժանմունքի ընթացքը: 1947ին ստացաւ Պատմական Գիտութիւններու Դոկտորի աստիճան: Նոյն թուականին արժանացաւ փրոֆեսորի կոչումին:

1982-1936, ստանձնեց ՀՍՍՀ Պետական Կեդրոնական Արխիւի գիտահետազոտական բաժնի վարիչի եւ տնօրէնի գիտական գծով տեղակալի պաշտօնները: 1937-42, ՍՍՀՄ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Հայկական մասնաճիւղին մէջ պաշտօնի կոչուեցաւ իբրեւ աւագ գիտաշխատող: 1943-1954, վարեց ՀՍՍՀ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Պատմութեան Ինստիտուտի նոր պատմութեան բաժնի վարիչի պաշտօնը, միաժամանակ, 1942-1954, ստանձնելով Երեւանի Պաշտուր Աբովեանի անուան Մանկավարժ-Ինստիտուտի ՍՍՀՄ Պատմութեան Ամբիոնի վարիչի պաշտօնը: 1954-1976, նշանակուեցաւ Երեւանի Պետական Համալսարանի Հայ Ժողովրդի Պատմութեան Ամբիոնի վարիչ: 1977էն՝ Վ. Պարսամեան պաշտօնի կոչուեցաւ

իրրեւ աւագ գիտաշխատող ՀՍՍՀ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Պատմութեան Ինստիտուտին մէջ: Հասարակական եւ գիտական իր ծառայութիւններուն համար Վ. Պարսամեան պարգեւատրուեցաւ «Աշխատանքային Կարմիր Դրօշ»ի շքանշանով, Խաչատուր Աբովեանի եւ Ս. Ի. Վափիւովի անուան մետալներով:

Վարդան Ա. Պարսամեան պատմաբանը իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց հայ ազատագրական յեղափոխական շարժումներու, հասարակական-քաղաքական հոսանքներու, հայ-ռուսական յարաբերութիւններու ուսումնասիրութեան վրայ:

Առանձին հատորներով լոյս տեսան. «Յարիզմի Գաղութային Քաղաքականութիւնը Հայաստանում» (Երեւան, 1940), «Ա. Ս. Գրիբոեդովը եւ Հայ Ռուսական Յարաբերութիւնները» (Երեւան, 1947), «Ռեւոլիւցիոն Շարժումները Հայաստանում, 1905-1907 թ.» (Երեւան, 1955), «Հայ Ազա-

տագրական Շարժումների Պատմութիւնից» (Երեւան, 1955), «Դեկաբրիստները Հայաստանում» (Երեւան, 1959), «Հայաստանը 19րդ դարի առաջին կէսին» (Երեւան, 1960), «Լեհահայերի մասնակցութիւնը Դաւիթ-Բեկի ապստամբութեան» (Երեւան, 1962), «Հայ Ժողովրդի պատմութիւն. 1801-1900 թ.» (Ռուս., հատ. Ա., Երեւան, 1972):

Վ. Պարսամեան ծաւալուն մասնակցութիւն բերաւ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու եւ դպրոցական «Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն» դասագիրքերու, փաստաթուղթերու ժողովածոներու կազմակերպման եւ հրատարակութեան գործին մէջ: Ունի նաեւ փոքրածաւալ ուսումնասիրութիւններ, որոնք կը մնան հայագիտական մամուլի էջերուն մէջ:

Վ. Պարսամեան մահացաւ 198 ին, Երեւան:

Ա. Հ. ԹՈՓԱԼԵԱՆ